

منبع‌شناسی بداء

«بداء» از ریشه «ب د و» به معنای آشکار شدن و ظاهر شدن است و در اصطلاح به معنای «تغییر دادن تقدیرات توسط خداوند، به سبب برخی وقایع و حوادث و شرایط خاص» می باشد.

«بداء» از ریشه «ب د و» به معنای آشکار شدن و ظاهر شدن است و در اصطلاح به معنای «تغییر دادن تقدیرات توسط خداوند، به سبب برخی وقایع و شرایط خاص» می باشد. از آنجا که «بداء» یکی از موضوعات مهم کلام، و همچنان مسئله ای پرچالش است، نگارندگان در این گفتار، 98 کتاب را که بخشی از آن مربوط به بداء می‌باشد؛ و شناسانده‌اند؛ همچنین 28 پایان‌نامه و 61 مقاله در این زمینه معرفی کرده‌اند. و پس از آن، 138 کتاب را که در باب موضوع «بداء» (مانند: نسخ، قضا و قدر، ام الكتاب، لوح محو و اثبات، و...) نوشته شده، شناسانده‌اند. باشد که راه بر پژوهندگان آسان گردد.

کلیدواژه‌ها: بداء؛ کتاب؛ بداء؛ پایان‌نامه؛ بداء؛ مقاله؛ بداء؛ موضوع‌های مرتبط.

مقدمه

منبع‌شناسی قدم اول یک تحقیق متقن و استوار است. هر محقق برای تحقیق خود قبل از هر کاری، نیازمند آشنایی با منابع پیرامون تحقیق است. تحقیق‌های ضعیف و ناستوار، اغلب نشأت‌گرفته از عدم اطلاع از منابع نوشته شده پیرامون موضوع تحقیق است و آشنایی با منابع بیشتر نظرات محقق را دقیق تر و او را از خطا دورتر می‌کند. حضرت علی(ع) در این باره می‌فرماید: «من استقبل وجوه الآراء عرف مواقع الخطأ» (کسی که از نظرات مختلف استقبال کند جایگاه‌های خطا را خواهد شناخت). به عبارت دیگر لازم تحقیق صحیح، شناخت منابع می باشد. موضوع این نگارش، منبع‌شناسی بداء است، لذا در ابتدا توضیحی درباره بداء بیان می شود.

بداء از ریشه بدو به معنای آشکار شدن و ظاهر شدن است و در اصطلاح به معنای تغییر دادن تقدیرات توسط خداوند، به سبب برخی وقایع و حوادث و شرایط خاص است. بداء با نسخ شباهت و تفاوت دارد. علی‌رغم روایاتی که در جوامع روایی اهل سنت وجود دارد و بر بداء دلالت می کند، اهل سنت مسئله بداء را جزء اعتقادات خود نمی دانند. آیات و روایات زیادی (مستقیم و غیرمستقیم) به بداء اشاره دارند.

یکی از این موارد داستان قوم حضرت یونس(ع) می‌باشد، زمانی که قوم حضرت یونس(ع) مستحق عذاب شده بودند و با توبه و اظهار ندامت از خداوند درخواست برداشتن عذاب را کردند و خداوند هم عذاب را از این قوم برداشت. به عبارت دیگر در سرنوشت قوم حضرت یونس(ع) بداء حاصل شد. آیه دیگری که برای بداء می‌توان آورد، آیه «و یمحوا الله ما یشاء و یثبت و عنده ام الكتاب» (رعد/399) است، یعنی: خداوند هر چه را بخواهد (در لوح محو و اثبات) محو و باطل می‌کند و (حوادثی را در آن) درج می‌کند و ام الكتاب (لوح محفوظ) در نزد اوست.

آیه «ما ننسخ من آیه أو ننسها» (بقره/106) [هیچ آیه‌ای را منسوخ یا ترک نمی‌کنیم مگر آنکه بهتر از آن یا همانند آن را می‌آوریم]. نیز بر بداء دلالت دارد. در روایات نیز آمده: می‌فرماید: خداوند به چیزی برتر از بداء عبادت نشده است، و فرمودند: اگر مردم پاداش اعتقاد به بداء را می‌دانستند، در سخن گفتن پیرامون آن سستی نمی‌کردند.

علاوه بر آیات و روایات، دانشمندان و محققان نیز درباره بداء بحث کرده اند و کتاب‌ها و پایان‌نامه ها و مقالات زیادی نوشته‌اند که هدف این نگارش معرفی آن‌هاست. این مقاله در دو بخش تنظیم شده است: بخش اول درباره بداء، بخش دوم درباره موضوعات مرتبط با بداء. یعنی: نسخ، قضا، قدر، سرنوشت، جبر، اختیار، ام الكتاب، لوح محفوظ، لوح محو، لوح اثبات، اجل حتمی و اجل مسمی.

امید است که با معرفی این منابع، راه تحقیق برای محققانی که در این زمینه تحقیق می‌کنند، هموارتر شود.

بخش اول این تحقیق به معرفی کتاب‌ها و مقاله‌ها و پایان‌نامه‌ها می‌پردازد.

در این بخش، کتاب‌هایی که یا به‌طور کامل یا بخشی از آن درباره‌ی می باشد آمده است. کتاب‌هایی که به‌طور کامل به بداء پرداخته، در انتهای معرفی شماره صفحات کتاب با حرف و آمده است و بیانگر تعداد صفحات آن کتاب است، اما کتاب‌هایی که بخشی از آن به بداء پرداخته در انتهای آن‌ها کلمه صفحه آمده که می‌رساند مطلبی که درباره بداء است، در چه صفحه‌ای آمده و از چه صفحه‌ای شروع می‌شود.

بخش دوم این تحقیق، به معرفی کتاب‌هایی می‌پردازد که موضوعات آن‌ها مرتبط با بداء می‌باشد.

نکته بسیار مهم که باید تذکر داد، آن که این فهرست، فقط راهنمای پژوهش است. بدین روی، معرفی منبعی در اینجا بدان معنا نیست که محتوای آن مورد تأیید نویسندگان باشد.

بخش اول منبع شناسی بداء

کتاب‌ها

1. أبهی المراد فی شرح مؤتمر علماء بغداد، ابن عطیه- جمیل حمود، 2 جلد، مؤسسه الأعلمی، بیروت، 1423 ق، ج 2، صفحه 28.
2. الأساس لعقائد الأكياس، قاسم بن محمد بن علی، مکتبه التراث الإسلامی، صعه، 1421 ق، چاپ سوم، صفحه 141.
3. أسرار التوحید، محمد علی اردکانی، انتشارات اسلامی، تهران، بی تا، صفحه 375.
4. الأضواء علی عقائد الشیعه الإمامیه، جعفر سبحانی، مؤسسه امام صادق(ع)، بی تا، صفحه 427.
5. إعتقادات الإمامیه، محمد بن علی ابن بابویه، (صدوق)، 1 جلد، کنگره شیخ مفید، ایران، قم، چاپ: دوم، 1414 ق، صفحه 40.
6. البداء دراسه فی مرویات الامامیه و اقوال علمائهم، سیدجاسم الموسوی، تهران: نشر مشعر، 1393، 173 ص.
7. الإلهیات علی هدی الکتاب و السنه و العقل، جعفر سبحانی، 4 جلدی، المركز العالمی للدراسات الإسلامیه، 1412 ق، ج2، صفحه 221.
8. اندیشه‌های کلامی شیخ مفید، مارتین مکدرموت- ترجمه احمد آرام، 1 جلدی، انتشارات دانشگاه تهران، تهران، 1372 ش، صفحه 435.
9. الإنصاف فی مسائل دام فیها الخلاف، جعفر سبحانی، 3 جلدی، مؤسسه الإمام الصادق(ع)، قم، 1381 ش، چاپ اول، ج3، صفحه 367.
10. أنوار الحکمه، فیض کاشانی، 1 جلدی، انتشارات بیدار، قم، 1425 ق، چاپ اول، صفحه 180.
11. الإیمان و الکفر فی الکتاب و السنه، جعفر سبحانی، 1 جلدی، مؤسسه امام صادق(ع)، قم، 1385 ش، چاپ دوم، صفحه 75.
12. بحار الأنوار الجامعه لدرر أخبار الأئمه الأطهار (ط، بیروت)، محمد باقر بن محمد تقی مجلسی، 111 جلد، دار إحياء التراث العربی، بیروت، چاپ: دوم، 1403 ق، ج4، صفحه 92.
13. بحوث فی الملل و النحل، جعفر سبحانی، فرق و مذاهب، 9 جلدی، مؤسسه النشر الإسلامی- مؤسسه الإمام

32. تنبیہات حول المبدأ و المعاد، حسنعلی مرورید، 1 جلدی، آستان قدس رضوی، مشهد، 1418 ق، چاپ دوم، صفحہ 189.

33. التوحيد الصدوق، محمد بن علی ابن بابویه، وفات 381 ق، محقق، مصحح: هاشم حسینی، ناشر: جامعه مدرّسین، قم، 1398 ق، چاپ اول، صفحه 331.

34. ث & z w j ; لا ث & z w n j ; ر س & z w j ; ا ئ & z w j ; ل & z w n j ; ف ي
ال & z w j ; ح & z w j ; ك & z w j ; م & z w j ; ه & z w n j ; ال اس & z w j ; لام & z w j ; يه : و ح & z w j ; ده & z w n j ; ال & z w j ; و ج & z w j ; و د ،
ش & z w j ; ذ ر ا ت & z w n j ; ف ي & z w n j ; ال & z w j ; ج & z w j ; ب & z w j ; ر و ال ا ح & z w j ; ت & z w j ; ي ا ر ، ا ج & z w j ; ب & z w j ; ه & z w n j ;
ال & z w j ; د ع & z w j ; ا ، ف ي م & z w j ; س & z w j ; ال & z w j ; ه & z w n j ; ال & z w j ; ب & z w j ; د ا ء ، ل ل ع ل ا م ه
م & z w j ; ح & z w j ; م & z w j ; د ك & z w j ; ا ط م & z w n j ; ع & z w j ; ص & z w j ; ا ر ، ن & z w j ; ق & z w j ; ل & z w j ; ه & z w j ; ا ا ل ي
ال & z w j ; ع & z w j ; ر ب & z w j ; ي & z w j ; ه ص & z w j ; ل ا ح & z w n j ; ال & z w j ; ص & z w j ; ا و ي & z w n j ; ت & z w j ; ه & z w j ; ر ا ن & z w n j ; :
ال & z w j ; م & z w j ; ك & z w j ; ت & z w j ; ب & z w j ; ه & z w n j ; ال & z w j ; م & z w j ; ر ت & z w j ; ض & z w j ; و ي & z w j ; ه 1391 ، z w n j ;
ق & z w n j ; 120 ، z w n j ; 1349 = z w n j ; ص .

35. الحبر و الاختیار، آیت الله سید صادق روحانی، بی جا، بی تا، 1 جلدی، صفحہ 168.

36. الجوامع و الفوارق بين السنه و الشيعه، محمد جواد مغنیه، 1 جلدی، مؤسسه عز الدين، 1414 ق، صفحه 298.

37. الحاشیه علی أصول الکافی، احمد بن زین العابدین علوی عاملی، 1 جلد، دار الحدیث، قم، چاپ: اول، 1427 ق، 1385 ش، صفحہ 337.

38. الحاشیہ علی أصول الکافی، ملا محمد امین الاستر آبادی، 1 جلد، دار الحدیث، قم، چاپ: اول، 1430، صفحہ 125.

39. حق الیقین فی معرفہ أصول الدین، سید عبد اللہ شیر، 1 جلدی، أنوار الہدی، قم، 1424 ق، چاپ دوم، صفحہ 109.

40. دو گفتار در بداء، تهران: چتر دانش، 1393، 77 ص.

41. الذریعہ إلى حافظ الشریعہ، رفیع الدین محمد بن محمد مؤمن جیلانی، 2 جلد، دار الحدیث، ایران، قم، چاپ: اول، 1429 ق، 1387 ش، ج1، صفحہ 450.

42. راهنمای حقیقت، جعفر سبحانی، 1 جلدی، نشر مشعر، تهران، 1387 ش، چاپ پنجم، صفحه 98.

43. رسائل الشريف المرتضى، شريف مرتضى، 4 جلدی، دار القرآن الکریم، قم، 1405 ق، چاپ اول، ج 1، صفحه 116.

44. رسائل و مقالات، جعفر سبحانی، 6 جلدی، مؤسسه الإمام الصادق (ع)، قم، 1425 ق، چاپ دوم، ج 1، صفحه 33.

45. رس &zwj& ائ &zwj& ل &zwj& و ح &zwj& د ت &zwj& و ج &zwj& و د و ب &zwj& دا ،
م &zwj& ح &zwj& م &zwj& د ک &zwj& ا ط م &zwj& ع &zwj& ص &zwj& ا ر ، ب &zwj& ح &zwj& و ا ش &zwj& ی &zwj& و
م &zwj& ق &zwj& د م &zwj& ه &zwj& و ت &zwj& ص &zwj& ح &zwj& ی &zwj& ح &zwj& و
ج &zwj& ل ل &zwj& د ی &zwj& ن &zwj& آ ش &zwj& ت &zwj& ی &zwj& ا ن &zwj& ی &zwj& ت ، و ا ن &zwj& :
م &zwj& ح &zwj& م &zwj& د ی ، 1350، 195 ص.

46. رياض الأبرار في مناقب الأئمة الأطهار، نعمت الله بن عبد الله جزائري، 3 جلد، مؤسسه التاريخ العربى، بيروت، چاپ: اول، 1427 ق، 2006 م، ج3، صفحه 116.

47. سلسله المسائل العقائديه، جعفر سبحانی- تقرير از حسن مکی عاملی، 10 جلدی، بی تا، مؤسسه امام صادق(ع)، قم، 8، صفحہ 3.

48. سیمای عقائد شیعه، جعفر سبحانی- ترجمه جواد محدثی، نشر مشعر، تهران، 1386 ش، چاپ اول، صفحه 284.
49. الشافی فی العقائد و الأخلاق و الأحكام، فیض کاشانی، 2 جلدی، دار اللوح المحفوظ، 1425 ق، چاپ اول، صفحه 222.
50. الشافی فی شرح الکافی، ملا خلیل بن غازی قزوینی، 2 جلد، دار الحدیث، ایران، قم، چاپ: اول، 1429 ق، 1387 ش، ج2، صفحه 408.
51. شبها و ردود، سامی بدری، 4 جلدی، قم، 1417 ق، چاپ دوم، ج1، صفحه 71.
52. شرح أصول الکافی محمد بن ابراهیم، صدرالدین شیرازی، (صدرا)، 4 جلد، مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی، تهران، چاپ: اول، 1383 ش، ج1، صفحه 126.
53. شرح الأساس الکبیر، احمد بن محمد بن صلاح شرفی، 2 جلدی، دار الحکمه الیمانیه، صنعاء، 1411 ق، چاپ اول، ج1، صفحه 427.
54. شرح الأصول الخمسه، قاضی عبد الجبار، قوام الدین مانکدیم، 1 جلدی، دار احیاء التراث العربی، بیروت، چاپ اول، 1422 ق، صفحه 393.
55. شرح الکافی، الأصول و الروضه، محمد صالح بن احمد مازندرانی، 12 جلد، المکتبه الإسلامیه، تهران، چاپ: اول، 1382 ق، ج4، صفحه 311.
56. شرح المصطلحات الکلامیه، جمعی از نویسندگان، فرهنگ نامه، 1 جلدی، آستان قدس رضوی، مشهد، 1415 ق، چاپ اول، صفحه 56.
57. شیعه پاسخ می‌دهد؛ سید رضا حسینی نسب، 1 جلدی، نشر مشعر، تهران، 1386 ش، چاپ نوزدهم، صفحه 71.
58. صافی در شرح کافی، ملا خلیل بن غازی قزوینی، 2 جلد، دار الحدیث، ایران، قم، چاپ: اول، 1429 ق، 1387 ش، ج2، صفحه 488.
59. العرش والكرسى فی القرآن الکریم، مراتب العلم الالهی وکیفیه وقوع البداء فیهِ، السید کمال الحیدری، قم: دارفراقده، 1431 ق. = 2010 م. = 1389، 102 ص.
60. عقاید اسلام در قرآن کریم، سید مرتضی عسکری- ترجمه محمد جواد کرمی، 3 جلدی، مجمع علمی اسلامی، 1378 ش، چاپ اول، ج2، صفحه 501.
61. عقائد الإمامیه الإثنی عشریه، سید ابراهیم موسوی زنجانی، 3 جلدی، مؤسسه الأعلمی، بیروت، 1413 ق، چاپ سوم، ج1، صفحه 34.
62. عقائد الإمامیه، شیخ محمد رضا مظفر، انتشارات انصاریان، قم، 1387 ش، چاپ دوازدهم، صفحه 45.
63. العقیده الإسلامیه، جعفر سبحانی، مؤسسه امام صادق(ع)، قم، 1386 ش، چاپ سوم، صفحه 286.
64. علم الیقین فی أصول الدین، فیض کاشانی، 2 جلدی، انتشارات بیدار، قم، 1418 ق، چاپ اول، ج1، صفحه 241.
65. فرهنگ شیعه، پژوهشکده تحقیقات اسلامی، زمزم هدایت، قم، 1386 ش، چاپ دوم، صفحه 150.
66. فرهنگ علم کلام، احمد خاتمی، انتشارات صبا، تهران، 1370 ش، چاپ اول، صفحه 75.

67. فرهنگ معارف اسلامی، سید جعفر سجادی، 4 جلدی، انتشارات دانشگاه تهران، تهران، 1373 ش، چاپ سوم، ج1، صفحه 391.
68. الفصول المهمه فی أصول الأئمه، محمد بن حسن شیخ حر عاملی، 3 جلد، مؤسسه معارف اسلامی امام رضا(ع)، قم، چاپ: اول، 1418 ق، 1376 ش، ج1، صفحه 252.
69. الفوائد البهیة فی شرح عقائد الإمامیه، محمد جمیل حمود، 2 جلدی، مؤسسه الأعلمی، بیروت، 1421 ق، چاپ دوم، ج1، صفحه 353.
70. فی رحاب أهل البيت:، جمعی از نویسندگان، 40 جلدی، المجمع العالمی لأهل البيت:، 1426 ق، چاپ دوم، ج6، صفحه 11.
71. قره العیون فی المعارف و الحكم، فیض کاشانی، دار الكتاب الإسلامی، قم، 1423 ق، چاپ دوم، صفحه 391.
72. کاشف الأسرار، نظر علی طالقانی، 2 جلدی، مؤسسه خدمات فرهنگی رسا، تهران، 1373 ش، چاپ اول، ج2، صفحه 504.
73. الکافی (ط، الإسلامیه)، محمد بن یعقوب بن اسحاق کلینی، محقق و مصحح: علی اکبر غفاری و محمد آخوندی، دار الکتب الإسلامیه، تهران، 1407 ق، چاپ چهارم، ج1، صفحه 146.
74. کتاب الغیبه للحجه، محمد بن الحسن طوسی، 1 جلد، دار المعارف الإسلامیه، ایران، قم، چاپ: اول، 1411 ق، صفحه 429.
75. الکشف الوافی فی شرح أصول الکافی، محمد هادی بن معین الدین محمد شریف شیرازی (آصف شیرازی)، 1 جلد، دار الحدیث، قم، چاپ: اول، 1430 ق، 1388 ش، صفحه 615.
76. کلم الطیب در تقریر عقاید اسلام، سید عبد الحسین طیب، کتابخانه اسلام، 1362 ش، چاپ چهارم، صفحه 153.
77. کمال الدین و تمام النعمه، محمد بن علی صدوق، محقق و مصحح: علی اکبر غفاری، 2 جلد، اسلامیه، تهران، چاپ: دوم، 1395 ق، ج1، صفحه 69.
78. کنز الفوائد، محمد بن علی کراجکی، 2 جلد، دارالذخائر، ایران، قم، چاپ: اول، 1410 ق، ج1، صفحه 227.
79. گنجینه معارف شیعه امامیه، کراجکی، ترجمه محمد باقر کمره‌ای، 2 جلدی، فردوسی، تهران، چاپ اول، ج1، صفحه 272.
80. لأکون مع الصادقین، محمد تیجانی سماوی، بی جا، بی تا، صفحه 177.
81. مجموعه آثار استاد شهید مطهری، شهید مطهری، 27 جلدی، انتشارات صدرا، تهران، ج 25، صفحه 514.
82. مرآه العقول فی شرح أخبار آل الرسول، محمد باقر بن محمد تقی مجلسی، 26 جلد، دار الکتب الإسلامیه، تهران، چاپ: دوم، 1404 ق، ج2، صفحه 123.
83. مساله البداء سعید اختر رضوی، قم مؤسسه انصاریان، 1375، 96 ص.
- 1/83. نسخ و بداء فضل الله میر شفیعی، قم، مولف، 1370، 111 ص.
84. المغنی فی أبواب التوحید و العدل، قاضی عبد الجبار، 14 جلدی، الدار المصریه، قاهره، 1962-1965 م، ج11، صفحه 25، ج16 صفحه 65.

نه کتابهایی که بزرگان در آثار خود معرفی کرده اند، از معرفی آنها صرف نظر می شود و به کسانی که علاقه به دانستن آنها دارند، مقاله های ذیل معرفی می شود.

آموزه بداء و کتابشناسی آن، محمد رضا زادهوش، کتاب ماه دین، خرداد و تیر 1382- شماره 68 و 69، 15 صفحه - از 66 تا 80.

کتابنامه ای درباره بداء، مجموعه مقالات کنگره شیخ مفید، شماره 93، 3 صفحه - از 33 تا 35.

پایان‌نام‌ها

1. انسان و سرنوشت، تاج‌الدین حسام‌الدین، کارشناسی ارشد، استاد راهنما: محمدمهدی گرجیان، جامعه المصطفی العالمیه - دانشکده الهیات و معارف اسلامی 1385.

2. آراء کلامی ابوالفتح کراچکی، محسن زارع پور، کارشناسی ارشد، استاد راهنما: سید محمود موسوی، استاد مشاور: محمد رنجبر حسینی، دانشکده علوم حدیث 1392.

3. بررسی آثار و لوازم اعتقاد به آموزه بداء، مجید شعبانی، کارشناسی ارشد، استاد راهنما: محمد بیدهدی، استاد مشاور: مهدی مطیع، دانشگاه اصفهان - دانشکده ادبیات و علوم انسانی 1389.

4. بررسی تحلیلی نشانه های حتمی الوقوع ظهور امام مهدی(ع) در روایات، مرتضی خوش‌نویس زاده اصفهانی، استاد راهنما: احمد محمودی، استاد مشاور: اسماعیل ملکوتی خواه، کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان - دانشکده ادبیات و علوم انسانی 1391.

5. بررسی تطبیقی اراده و مشیت الهی در حکمت متعالیه و آیات و روایات، سمیه چشک، کارشناسی ارشد، استاد راهنما: علی‌اکبر نصیری، استاد مشاور: علی‌رضا حیدری نسب، دانشگاه سیستان و بلوچستان - دانشکده الهیات و معارف اسلامی 1392.

6. بررسی تطبیقی دیدگاه امام فخر رازی و علامه طباطبایی درباره نسخ و بداء، ام‌کلثوم محمدی، کارشناسی ارشد، استاد راهنما: سید محسن میرباقری، استاد مشاور: عین‌الله خادمی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی - دانشکده علوم انسانی و تربیت‌بدنی، 1390.

7. بررسی تطبیقی مسأله بداء در مدرسه کوفه و بغداد، یوسف مکتوبیان، کارشناسی ارشد، استاد راهنما: محمدتقی سبحانی، استاد مشاور: سید کاظم طباطبایی، دانشکده علوم حدیث، 1391.

8. بررسی تطبیقی نظرات مفسران شیعه و سنی در موضوع بدا و لوح محو و اثبات، نصرالله سیفی پور نقنه، کارشناسی ارشد، استاد راهنما: حسن اسلام پور، استاد مشاور: عبدالرضا زاهدی، دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم - دانشکده علوم قرآنی قم، 1390.

9. بررسی مسأله بداء از دیدگاه عقل و نقل، سرور هاشمی، کارشناسی ارشد، استاد راهنما: ابوالحسن غفاری، استاد مشاور: محمد کریمی، جامعه المصطفی العالمیه - دانشکده الهیات و معارف اسلامی، 1384.

10. بررسی نسخ و تخصیص، حبیبه رحیم پور، کارشناسی ارشد، استاد راهنما: سید علی پور منوچهری، استاد مشاور: امراله نیکومنش، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی - دانشکده ادبیات و علوم انسانی، 1391.

11. پاسخ به شبهه انفعال در ذات الهی در سه مسأله فلسفی- کلامی از نظر ملاصدرا، بداء، استجابت دعا، سخط و محبت، خدیجه هاشمی، کارشناسی ارشد استاد راهنما: سید صدرالدین طاهری، استاد مشاور: حوران اکبر زاده، دانشگاه علامه طباطبایی - دانشکده ادبیات و زبان‌های خارجی، 1390.

12. تبیین کلامی فلسفی مسأله بداء و بررسی رابطه آن با علم الهی، معصومه کچویی، کارشناسی ارشد، استاد راهنما: مهناز امیرخانی، استاد مشاور: زهره توازیانی، دانشگاه الزهراء - دانشکده الهیات 1391.

13. تحقیق در شبهات فلسفی و کلامی بداء، طاهره عابدی، کارشناسی ارشد، استاد راهنما: مهدی ده‌زنجی؛ باشی، دانشگاه پیام نور- دانشکده علوم انسانی 1385.
14. جایگاه هدایتی امام رضا(ع) در برون‌زنجی؛ رفت از بحران‌زنجی؛ های اعتقادی، نجمه رشیدی کیا، کارشناسی ارشد، استاد راهنما: سید محمدکاظم طباطبایی، استاد مشاور: محمد پارچه‌زنجی؛ باف دولتی، دانشکده علوم حدیث، 1391.
15. جریان تفویض، مفوضه، در تاریخ کلامی و اعتقادی شیعه، فاطمه احمدی، استاد راهنما اصغر قائدان، استاد مشاور علیرضا جلالی، کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور، تهران، 1389.
16. حدوث دهری، اصالت وجود و ماهیت و بداء در اندیشه میرداماد، سیده راضیه قریشی شهرکی، کارشناسی ارشد فلسفه و کلام اسلامی، استاد راهنما: مهدی دشت بزرگی، استاد مشاور: حسن رضازاده، دانشگاه کاشان - دانشکده علوم انسانی، 1388.
17. حقیقت بداء از منظر ملاصدرا و فخر رازی، مریم رضیایی، کارشناسی ارشد، استاد راهنما: حسن معلمی، استاد مشاور: محمدمهدی گرجیان، دانشگاه باقرالعلوم(ع)- دانشکده الهیات و معارف اسلامی، 1390.
18. علم الهی و رابطه آن با بداء از دیدگاه صدرالمتألهین و فخر رازی، مینا سهرابی، کارشناسی ارشد استاد، راهنما: زهره برقی، دانشگاه قم - دانشکده الهیات و معارف اسلامی 1393.
19. الفكر الکلامی عند الشهيد الصدر (ره)، زید بطاط، کارشناسی ارشد، استاد راهنما: عبدالجبار الرفاعی، استاد مشاور: علی معموری، دانشگاه صنعتی امیرکبیر، پلی تکنیک تهران - دانشکده مهندسی، 1386.
20. قضا و قدر از دیدگاه آیات و روایات، علی توحیدی، کارشناسی ارشد، استاد راهنما: علی عباسی، استاد مشاور: عبدالمجید زهادت، دانشگاه علم و صنعت ایران - دانشکده مهندسی مکانیک، 1386.
21. قضا و قدر، منصوره الوندی، کارشناسی ارشد، استاد راهنما: احمد عابدی، دانشگاه قم، 1362.
22. مفهوم الامامه عندالفریقین، محمد باوی، کارشناسی ارشد، استاد راهنما: ابوالفضل روحی، استاد مشاور: محمدجعفر حسینیان، جامعه المصطفی العالمیه - دانشکده الهیات و معارف اسلامی، 1385.
23. مقارنه الاراء الکلامیه عندالشیخ الصدوق و الشیخ المفید، فاضل موسوی، کارشناسی ارشد، استاد راهنما: منصور نصیری، استاد مشاور: نذیر حسنی، جامعه المصطفی العالمیه - دانشکده الهیات و معارف اسلامی، 1386.
24. مقایسه اصول کافی با صحیح بخاری در بخش خدانشناسی، علم الرضا الحسینی، کارشناسی ارشد، استاد راهنما: علی نصیری، استاد مشاور: محمدکاظم رحمان ستایش، جامعه المصطفی العالمیه - دانشکده الهیات و معارف اسلامی.. 1385.
25. مهم‌زنجی؛ ترین تمایزات اعتقادی شیعه نسبت به أهل‌زنجی؛ سنت، سید قاسم حسینی یزدان‌زنجی؛ آباد، کارشناسی ارشد، استاد راهنما: سید مرتضی حسینی شاهرودی، استاد مشاور: علیرضا کهنسال، دانشگاه فردوسی مشهد - دانشکده الهیات و معارف اسلامی شهید مطهری، 1391.
26. نسخ در قرآن کریم و جایگاه آن در مباحث فقهی و اصولی‌زنجی؛، زهرا نویدی، استاد راهنما صدیقه اشرف، استاد مشاور محسن رزمی، کارشناسی ارشد: فقه و مبانی حقوق اسلامی، مشهد، 1387، 143 ورق.
27. نسخ و بداء در قرآن و حدیث، شهسوار رستمی، کارشناسی ارشد، استاد راهنما: عبدالوهاب شاهرودی، استاد مشاور: محمد موسوی بجنوردی، دانشگاه تربیت‌زنجی؛ معلم تهران، 1383.
28. نقد و بررسی بداء و مسائل مربوط به آن، مظاهر صادقی، استاد راهنما عبدالله شکبیا، استاد مشاور

محمد&znj;هادی قند&znj;هاری، کارشناسی ارشد، الهیات و معارف اسلامی، گرایش فلسفه و حکمت اسلامی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، دانشکده علوم انسانی، گروه الهیات، 1389.

29. ویژگی های شیعه در آیین روایات الغدیر، مرضیه پاسالاری، کارشناسی ارشد، استاد راهنما: رضیه سادات سجادی، استاد مشاور: محمدهادی مفتاح، دانشگاه قم - دانشکده الهیات و معارف اسلامی، 1391.

نویسندگان:

زهره اخوان مقدم : استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه علوم و فنون قرآن تهران

سید مجید نبوی: کارشناس ارشد علوم قرآن و حدیث

فصلنامه سفینه شماره 53